

Kramerius 5

Digital library

Terms of use

The library provides access to digitalized documents only for non-commercial, scientific and education purposes. Some of documents are subject to copyright. Using digital library and generating digitized copy of the document, the user agrees to comply these terms of use which must be included in each copy. Any further copying material from digital libraries is not possible without any written permission of the library.

Main title: **Vlast'**

Vydavatel: **Družstvo Vlast'**

Vydáváno v letech: **1884-1941, 1890-1891, 08.1891**

Periodical volume numbers: **7, 11**

Periodical items' numbers: **7, 11**

Periodical item date: **08.1891**

Pages: **859, 860, 861, 862, 863, 864, 865**

Na slovanském jihu.

Dojmy z potulek dalmatsko-hercegovských.

Líčí Jan Třeštík.

(Pokračování.)

II.

Chceťte-li vnořiti mysl svou při návštěvě „zvezdy Hercegoviny“, jak domorodec chlubně rád Mostar nazývá, do dalekých dnů její minulosti, zajděte si na nejzajímavější architektonickou památku celé Hercegoviny, pravý to skvost dávnověkého stavitelského umění, totiž na starý most, od něhož dle mnohých historiků i jméno města vzalo svůj původ. Jisto jest, že římský vliv sáhal hluboko do těchto končin na jihu staré Illyrie, a tato soutěska mohutného horstva Veleše, Humu a v pozadí vypínající se Rašky-gory vyhlídnuta za výbornou oporu ve válečných výpravách, za vítanou oasu unaveným poutníkům na obchodních cestách, a proto založena zde Římany v šedé dávnověkosti osada Mandertium čili Matrix. Ještě dnešní zbytky staré silnice, vedoucí přes Pieski-Han, Bivolje-Brdo k Počitelji, pojí k sobě pověst o dávnověkém zde usazení se Řimanů. Tak i v posledních letech namnoze, hlavně na rovině mezi Bûnou a Mostarem provedená archeologická zkoumání potvrdila domněnky srbských historiků, kteří jednomyslně srovnávají se v tom, že krajiny tyto v prvních stoletích po Kristu hojně byly osazeny Římany.

Nejmohutněji působí na nás dávnověká stavba mostu císařem Trajanem, dle mnohých dějepisců císařem Hadrianem, zbudovaného, jenž v oblouku mocně vypnutém klene se nad roklinou na jejímž dnu dme se Neretva v zelených vlnách. Světlost jeho rozpjatí obnáší více než 34 m. a výše nad hladinou řeky 27 m. Základy této obdivuhodné stavby položeny byly asi současně s bunským mostem, ač souditi se dá, že spojení od Mostaru přes starý most na Ljubašku, k moři Jadernskému, starším jest mostu přes Bunu a Metkoviče na Split. Paty oblouků spočívají ve zdech mostních věží po obou stranách Nerety, jejíž proud marně po staletí pere do zjízveného skalního lůžka v hlinbině. —

Při divokém rejji, jaký nastal na národní šachovnici v Evropě při stěhování národů, smetené Mandertium s povrchu zemského, a jen kamenný oblouk, přes Neretvu se pnoucí, hlásal památku světovládného Říma. Po mnohá staletí pak byl Mostar jen pouhou vesnicí, až za vévody Štěpána Vukšiče obehnán hradbami, čímž opevněn klíč ku vchodu do střední Hercegoviny ze šumných údolí boseňských. Za tohoto rázného vládce chlumska uměle byl Mostar zalidněn, neboť obyvatelé byli tam dle pověsti i násilím dosazováni, a pak povýšena osada za hlavní město vévodství sv. Sávy.

Po klesnutí Hercegoviny v panství půlměsíce pomalu se zvedal, neboť velmožové hercegovští nenávidějice pašů mostarských, nedbali o hlavní město sandžaku. — V XVI. století byl dvakrát od benátských žoldnérů dobyt, avšak vždy opuštěn. Nedbalá nikdy benátská kupecká politika, aby porobený lid hercegovský ode jha tureckého osvobodila, nýbrž k tomu jen v plánech svých čelila, aby pomocí zdatných paží jihoslovanských dosáhla co možná největších úspěchů

ve svém kramářském jednání. Lid, jenž v růžových snech naděje povzbuzen klamnými sliby, chopil se zbraní, aneb dal se najímati k zabíjení pro hmotný zisk „královny Adrie“ a pro pomíjející slávu lva sv. Marka, byl z pravidla po uzavření míru bídně od spojenců opuštěn, aby v nových hrůznějších okovech poroby úpěl a žaloval na podvodné sliby ziskuchtivých souvěrců. —

Největšího rozkvětu dosáhl Mostar za doby vezírátu pověstného Ali Rizvanbegoviče. Vezír tento vystavěl si jednak pro vlastní pochodlí, jednak pro bezpečnost rozlehly konak, malou to pevnost, rozloženou na úpatí Pod-Veleže, povýšený nad městem. Celý způsob jeho stavby jeví ohromnou článkovitost, čítá několik dvorů, na nichž zemská vláda nyní nastavěla množství administračních úředních budov. Přenesen totiž na konak opět celý úřední aparát pro Hercegovinu. — Vůbec, kam se podíváme, zřejmy jsou ještě nyní všade stopy jednak hrozné, namnoze však i uznání hodné činnosti pověstného Ali paše.

Historie celých čtvrtí města souvisí s biografií tohoto muže. Kol pevnostních zdí na Konaku dal narázeti dle paměti mostarského mnicha Čokorila dubové koly, které dal „ozdobiti“ křesťanskými hlavami. Kolů těch bylo jen na 150 a byly prý od svého postavení po celou dobu panování tohoto muže vždy „ozdobeny“. Za vynikající hlavu křesťanskou pak dával svým náhoncím znamenité odměny, až i 20 dukátů. Zastaralé lebky dal vházeti do ulic mostarských pro rozkoš mohamedánské luze. A to vše dalo se v první polovici devatenáctého století, na samém prahu t. zv. vzdělané Evropy! Však historie svými příklady neklamně učí, že i doba největší slávy a zářivých úspěchů bývá pojednou dovršena. Tyran tento rovněž tak rychle, jako dosáhl vrcholu moci, obratem přízně padišahovy klesl v prach oopravení, byv sesazen, vězněn a pro posměch oné luze, jež krátce před tím otrocky se před ním plazila, na prašivém oslu přes most odvezen a na půdě bosenské zákeřnickým způsobem zavražděn.

Nadešla nová doba. K zoufalému odporu neustálými útisky dohnaný lid uchopil se zbraně, aby naposledy vybojoval si „svobodu zlatou“. A ne nadarmo zvučel handzár, a hřimely dlouhé džeferdárky z planin horských, vzbuzujíce ze spánku otrlou Evropu, jež pro zájmy úzkoprsé namnoze politiky zapomínala, že tisíce vyznavačů vznešené víry Kristovy úpí a krvácí ve drápech netvora. —

Když Rakousko konečně po usnesení berlínské konference odhodlalo se v létě r. 1878. vojensky zakročiti v Bosně a Hercegovině na prospěch křesťanů, překročil 1. srpnem 1878 podmaršálek Jovanovič s voji rakouskými Neretu, směřuje rychlým pochodem přímo na hlavní město. V těch dnech prodělal Mostar, pobouřen zřízenci pověstného Hadžího Loji, veškeré hrůzy pouliční revoluce. Dne 2. srpna obsadili vzbouřenci vládní budovu a na glavní ulici zavraždili šest vynikajících hodnostářů tureckých, kteří ubírali se z porady, v níž usneseno vzdáti Mostar vojům rakouským bez odporu. Mezi zavražděnými byli: mutešarif Rifat bej, kadi (soudce), mufti (mohamedánský biskup) a vojenský velitel. Povstalci zmocnivše se zbrojnici, vyloupili ji a zbraň rozdělili mezi obyvatelstvo. Na křesťanské obyvatelstvo učiněn nátlak, aby i ono přijalo zbraň na obranu Mostaru proti vojsku rakouskému. Na radu duchovních hodnostářů přijali křesťané na oko zbraň, — ani by jinak od rozkvašené luzy při panujícím rozčlenění zajisté byli bývali pobiti.

Večer toho dne odešly 3 prapory nizamu (pravidelné vojsko turecké) po silnici na Klek a 2 prapory do Nevesinje. Dne 4. srpna porazil předvoj XVIII. divise as 500 mužů po krátkém odporu za Ljubuškou u vsi Čitluku silný dav bojechtivé mostarské luzy, jež vstříč Rakušanům se vypravila, a za 2 dny potom o 4. hodině odpolední zmocnil se Jovanović bez jediné kapky krve a bez jediné rány hlavního města hercegovského, kde ustrašené obyvatelstvo mohamedánské šmahem se podávalo na milost vítězi. —

Nová vláda — nové zvyky; — tak domýšleli se ti, kteří doufali v lepší rychlý obrat všech zařízení, jež trámal rozvoj domácího kmene, víře Kristově věrného, v okovech nezaviněné nevědomosti. Však po mnohých již letech nové vlády dosud všechna tři vyznání v právech občanských tak mnoho od sebe se různí, dosud mohamedáné ve všech oborech domácí samosprávy mají takový vliv i moc, že až ku podivu, jak rozmazleně se s nimi v okupovaných zemích jedná!

Mostar čítá dnešního dne i s posádkou vojenskou na 25.000 obyvatelů, z nichž i nyní po zimničném stěhování se třídy mohamedánské do říše padišahovy ještě dobré dvě třetiny náleží k vyznavačům Allahovým. Křesťané z důvodů vlastní bezpečnosti střežili se vždy hlavních a velkých měst. Vynikajícím činitelem v obchodě jsou nyní v Mostaru Srbové. Mnozí z nich takořka z pouličního krámku vyšinuli se na vrchol bohatství hlavně v posledních letech. —

Mostar polohou svou podává jasný důkaz, odkud mu kyne nejjistější zdroj k novému rozkvětu. V zádech mohutná pohoří oddělují jej od žírných krajů boseňských, a jen k moři jest otevřena cesta. Na Metkoviče, Split a Dubrovník rozpjata jsou z „hvězdy Hercegoviny“ ramena komunikace, jež přinášejí oživující zdroj do srdce této skalné země. Obchod ovšem vlivem řádné správy osvěžil, však hlavní otěže jeho třímá několik pouze rukou. Lid je dosud v podruží kapitálu chytrých a podnikavých srbských obchodníků, tu a tam i v lichvářských spárech Ispagnolů, kteří v těchto zemích nespokojují se jen se 100% výdělkem, ale namnoze dle poměrů i větším procentem zisku z nabídnutého statku.

Průmysl také málo se povznesl od příchodu nové vlády. Předměty běžné, jež šíří se po zemi, nástroje i potřeby domácí a pod., vše běže se obchodní cestou pod krovky venkova; výroba domácí spočívá ještě v plenkách; není vzorných dilen, není mistrů, kteří by domácí dorost odborně vzdělali. Příčinu dlužno hledati v tom, že poměry politické nejsou dosud urovnány, a neprovedená anexe zrazuje podnikavé řemeslníky ze zemí pokročilejších ku stálému tam se usazení.

Nejméně snad pokročila osvěta, ač obyvatelstvo domácí toužebně dychtí, aby povzneslo se z politování hodného podruží naprosté nevědomosti. To, co dosud zemská vláda učinila, jest nepatrný krok na té veliké dráze povinnosti, s jakou nutno přikročiti ku náležitému povznesení tohoto lidu, byť i jen v počátečních šlépějích kultury. —

V zemích těchto již od staletí souvisel rozvoj školství s poměry, v jakých náboženské výhody té které třídy obyvatelstva se vyvinuly. Se strany vlády turecké nebylo nikdy šetřeno těchto vznešených práv domorodého obyvatelstva, neboť mohamedán lpěl na mrtvé liteře koránu, a proto dle jeho názoru největší moudrost světa obsažena v písmě.

Škola mohamedánská vždy v těsném je sousedství na venkově s mešitou, a ve městech souvisí s džamií. Zřízení škol těch, osnovy vyučovací, dohledu aneb jinakých pomocných zařízení, jaká v našich školách jsou zavedena, marně tam hledáme. Školy ty dělí se v nižší a vyšší. První jsou zařízeny po venkově nebo v menších městech u modliteben a nazývají se meteify, druhé, vyšší, medrezy. Bohatí mohamedáni, kteří hodlají syny své věnovati službám veřejným, diplomacii atd., posílají z pravidla syny své na školy až do Caříhradu. Zajímavé jest opravdu navštíviti podobnou nižší školu, při modlitebně zařízenou.

Při jedné z návštěv hlavního města hercegovského, na pouti Mostarem, zabloudil jsem jednoho dne i do křivolakých uliček Cornice, čtvrti výhradně mohamedány obývané. V odlehlé uličce, jež mírně ku proudu Nerety se nížila, těsně ku bílé džamii se tulíc, z podál již svým hlukem oznamovala se mohamedánská škola. Otevřenými okny dral se ven soubor asi dvacíti dětských hlasů různých odstínů i tónů. Dvěře byly také zúplna otevřeny, snad pro ventilaci, a tudíž dovolil jsem si zvědavě nahlédnouti do nitra, kde asi ke dvěma tuctům malých školáků s nohami skříženýma sedělo na prostřených po zemi kobercích, jichž díry dávaly zjevné svědectví o školních neposedech.

Stranou, zády ku dveřím, seděl učitel, „hodža“, jenž důrazně holí, as 5 metrů dlouhou, při hlasitém čtení žáků vynikající neposedu citelně k pozornosti napomínal. Ve školách podobných čtou se jen vyňatky z koranu v jazyku arabském, a to ode všech žáků najednou. Druhá polovice žactva měla při tomto pekelném hluku svých spolužáků „tiché“ zaměstnání ve psaní písmenek, jež nejmladší neumělci učili se kresliti železným rydlem na deskách voskem potažených, které opírali o kolena. Nejstarší, kteří již své umění barvou a pérem na papíře zkoumati směli, byli jaksi občasnými informatory maličkých, neboť kolem většího žáka z každé strany se usadili dva menší a občas podávali mu ku prozkoumání výsledky své umělosti.

Vyjímajíc stupně, na němž seděl vychrtlý hodža s rezavou bradou a jakýmsi výrazem odporně vynucené nevšímavosti vůči mně jako vetřelému nevěrci a dlouhou hůl, kterou držel v ruce a nemilosrdně do hlav i do zad malých neposedů bušil, nebylo v celé školní místnosti ničeho více. Marně hledalo oko po zašpiněných stěnách byť i nejprimitivnější pomůcky vyučovací. Však lhal bych opravdu! V koutě visel na háku opelchaný starý cilindr, obvyklý to předmět trestu v tamních tureckých školách, který se staví nejnezvedenějšímu žáku pro hanbu a pro posměch ostatním na hlavu.

Vyšed ze školní místnosti, obešel jsem džamii, kol níž se rozkládá staré pohřebiště. Na druhé straně modlitebny ve stínu několika cypřišů je stará rozlehlá cisterna. Nahlédnu do nitra. Celé vypráhlé a oprýskané uvnitř, však na jeho dně hle! tři kloučkové v rozedraných šatech zde na hromadě ohryzaných slupek melounů, se slabikáři pod hlavou, klidně dřímají. Vidno, že způsob či vlastně nezpůsob „chodění za školu“ i u mohamedánské mládeže jest v oblibě. Jsou to zajisté povedení žáčkové a nečiní asi tak poprvé. Mohou jen děkovati lenivosti hodžově, že nebyli dosud postihnuti, jinak by jich příštím dnem pověstný cylindr i s důkladným výpraskem asi neminul.

Přihlízejíce k chudičkým zařízením, jakými k duševnímu svému

vývoji obdařen jest ve hlavním městě hercegovském živel křesťanský, můžeme směle říci, že obě vyznání: katolické i pravoslavné na stejném jsou stupni co do bohatství škol. Katolíkům ovšem založila ústavy nejpotřebnější apoštolská činnost Františkánů, kdežto školy pro pravoslavné obyvatelstvo zřízené jsou výronem vlasteneckého nadšení bohatých srbských obchodníků. Katolická obec přispěním zahraničních příznivců vystavěla si před 22 lety úhledný kostel v hořejší části města. Však stále ještě, jak dosavadní zprávy občas jasné svědectví dávají, bojovati jest katolíkům mostarským s neustupnou žárlivostí obou ostatních vyznání.

Jaké smutné výsledky tyto nepřetržité třenice a odvěká nenávist, hlavně pravoslavného obyvatelstva Hercegoviny proti katolíkum, vývolati může, toho nejlepším důkazem jest průběh, jaký měla slavnost Božího Těla v Mostaru r. 1890. V týž den umínili si pravoslavní katolíkům významný a povznášející obřad veřejného průvodu městem překaziti, děj se co děj. O vlastním průběhu výtržnosti přinesl první zprávu vídeňský „Vaterland“ a po něm i listy české. Ana zpráva ta oprávněný úžas v katolických zemích rakouských vyvolala, pospíšily si ihned úřední listy vyvrátiti její tendenci, což se jim však přes nejapnou výmluvu o jakémisi vybájeném pobouření náboženského citu Mohamedánů naprosto nepovedlo. Slyšme jen denní české listy ze dne 18. července 1890. „Krátce před zahájením průvodu rozbourali najatí výtržníci oltáře, a při tom došlo ku krvavému zápasu mezi katolíky a pravoslavnými, jejichžto přesile musili katolíci ustoupiti. Mimo to ztropena také výtržnost v katolickém kostele, tak že duchovní nuceni byli uchýlit se do sakristie. Následkem toho nastala rvačka také v kostele, a od průvodu musilo být upuštěno. Ku zjednání pořádku dostavilo se pět setnín pěchoty, kteráž se však vrátila do kasáren, aby nebylo ještě větší roz jitření.“ — V ty dny přinesl také „Vaterland“ zajímavou zprávu o následujícím případu: „Před čtrnácti dny byl na jednom z předměstí mostarských zavražděn katolický chlapec, jehož mrtvola byla rozkouskována a před obydlí katolického biskupa pohozena. Jeden z pachatelů byl zatčen, ten však druhý své prozraditi nechce.“

Že jmenované výtržnosti skutečně zprvu se udaly, bylo naprostě dokázáno, a ani poslední zpráva „Vaterlandu“ nebyla náležitě úředně vyvrácena. A vše to udalo se v zemi, nad níž rozpjal již před 12 lety katolická říše svůj ochranný štít.

Žiti v Mostaru, zvláště hodlá-li turista dopřáti si možného po-hodlí, jaké „po francku¹⁾ zařízené nové hotele nabízejí, jest poměrně dosti drahé. Všade ovšem obligátní němčina Vás již na práhu vítá, jakoby okupované země byly provinčiemi velké Germanie. Jídlo ještě ve slušném výběru i obstanté chuti, vína dalmatinská jsou poměrně nejlacinější z celého jídelního lístku. Za to jest pivo, a to ještě ledabylé, nejvíce výrobek z velkozávodů Dreherových, a v lepších hostincích naše plzeňské, až přeběda drahé! Navštívíte-li však Mostar za letní doby, tu nedoporučuji nocleh ani v nejlepším hotelu. Ne snad pro nedokonalé zařízení, Bůh uchovej, ale z té příčiny, že Vás celou noc mouchy, komáři a jiný drobný a ještě doternější hmyz

¹⁾ V Orientu veškeré způsoby, v společenském životě dle západní Evropy zavedené, nesou tento běžný název.

tak hrozně týrá, že utečete raději z lůžka a vyložíce se z okna, oddáte se v zoufalé resignaci pozorování klidných ulic anebo vystupujících arkýřů nad dolní části města. Hóty lepší třídy stojí vesměs na hlavní ulici anebo výše na předměstí ku konaku.

O řádné soukromé byty byla až do nedávna veliká nouze, neboť po okupaci přistěhovaly se celé karavany úřednictva i s rodinami, k tomu přibyly rodiny důstojníků sem přeložených posádek vojska. Z počátku nebylo nikde ani domku prázdného, a kde byly slušné domy, za žádnou cenu nebylo lze bytu dostati. Proč? Z té příčiny, že mohamedán v té příčině podobá se Angličanu, jemuž dům hradem, ale jen pro jeho osobu a rodinu. Mohamedán, zvlášt zámožný, nevpustí do svého domu cizince, neřkuli jinovérce za žádný peníz; raději se vystěhuje a dům ostaví prázdný, než by s jinými dělil se o jeho prostory. Tento případ nebyl ojedinělý nejen v Mostaru, ale i na venku, když jednalo se důrazně od zemské vlády, aby úředníci a důstojníci byli slušněji ubytováni.

Jinak navyká hlavní město skalné této země i různému přepychu v potřebách společenských. Několik závodů cukrářských s výrobou sodovek, limonád a zmrzlín již vyvěsilo své firmy, a doporučují své výrobky co do jakosti bezvadné, jež se zřetellem na nesnesitelná horka, jaká v Mostaru v létě panují, rychlého odbytu již i mezi domorodým obyvatelstvem nalézají. Zvlášt haremy zámožných mohamedánů spotřebují prý značné množství limonady a zmrzlín. Zajímavý jest i způsob, jakým opatřují si závody ony potřebný led k ochlazování svých výrobků.

Na výšinách Rašky Gory a Veleše nad Mostarem ve skrytých roklích jsou totiž nevyčerpatelná ložiska věčného sněhu, jenž tam v tuhá ledová zrna vykristaloval. Po celou letní dobu vystupují obratní Mostarci, hlavně z chudších vrstev obyvatelstva, každodenně již po půlnoci na ona pohoří, a záhy z rána, kdy město z mlžného obalu se ještě neprobral, celá řada mužů i hochů odvádí výtěžek noční pouti zabalený ve velké houně. Cena řádně naplněné houně zkrystalovaným sněhem platí se dle množství a potřeby od 60 kr. až do 1 zl.

Mostar jest pouze od jihu a severu po silnici přístupný, neboť obsazením obou mostů přerušeno jest třetí východiště na Ljubušku. Proto vojenská správa, aby zaručila si klíče z obou stran města pro všechny možné i nemožné případy, jinak také, aby důstatečný prostor pro zřizování bytů vojenských získala, založila v předu i v zadu města dvě vojenská ležení, jižní a severní, která pokryla ohromným množstvím baráků. Pokusy zřídit v obou barákových leženích sady, nezdály se dle přání hlavně v jižním oddělení, čehož lze litovati proto, že by vjezd do Mostaru od mořské strany, jakož i celá panorama hlavního města hercegovského, tím nepoměrně získala.

Mezi běžnými postavami po ulicích mostarských i nové uniformované zjevy potkáváte. Nové to vojsko; světlý modrý kabátec, široké, tmavé pantalony a u mohamedánských branců červený féz, jest jejich předepsaným úborem. Na prvý již pohled statný to lid! Ve vědomí poslušnosti k círu vykonává rozkazy s podivuhodnou přesností. Správa vojenská si jej velice chválí a slibuje si od vojenských sborů boseňsko-hercegovských nemálo do budoucnosti. Vojsko samo,

jak se zdá, uvyklo již na vojenskou disciplinu, ale to „švábské komando“ se mu dosud nelíbí a tuší dlouho ještě líbiti nebude.

Však příchodem nových pomérů i stinné stránky vítězící civilisace vtírají se ve křivolké uličky Mostaru. Nových hostinců vyrostlo sice hlavně po okupaci jako hub, avšak v každém druhém, jenž je z pravidla v držení některého příslušníka z vyvoleného národa, rozbil polosvět v hojném výběru své stánky. Místnosti podobné, jakých jest množství ne v pokoutních, ale ve předních ulicích mostarských, šíří bohužel značnou měrou znemravnělost ve mladší generaci národa, jenž k novému životu sotva se byl probudil. Však i jinaká zařízení pomáhají pověstnou čudnost dívek hercegovských podrývat. Malinký jen obrázek dosti mi ukázal šerednou líc skutečnosti smutné v tomto směru. —

Odjížděje z Mostaru silnicí k Metkovičům, zahybám kol zřícenin starých janičárských kasáren. Před námi v levo nová výstavná budova, na níž veliký dvojjazyčný nápis chlubně hlásá pravý účel její: „Tvornica duhana“, „Tabak-Fabrik“. Otevřenými vraty hrnou se z rána do práce celé davy děvčat, kterými volně projízdí náš povoz. Samá mladá tvář, na každé zříti závidění hodné zdraví, jaké vypěstil silný horský vzduch v kypřém těle dcer této skalné země. Však ze středu dělnic hlasité poznámky tak nemravného obsahu se nesou k mému uchu, že podivem přemýšlím jsem cestou o tom, jak kluzké jsou ty cesty toužené moderní civilisace, jak omamující jest dech její, vanoucí síněmi takové továrny, o níž zakladatelé domnívali se snad právem, že přinese blahobyt a požehnání tomu chudému sice, však do té chvíle mravně nepokaženému lidu.

(Dokončení.)

Socialistický letací tisk ve střední Evropě.

I literárně historická socialní studie.

Napsal Tomáš Jos. Jiroušek.

(Pokračování.)

III.

Německý a český letací tisk socialních anarchistů. Letací okružníky národní socialně demokratické strany.

Letací lístky většinou v Německu a z části v Rakousku od r. 1879. do r. 1885. šířené měly tyto obsah karakterisující nadpisy: 1. „Lebenszeichen“ (Známky života), 2. „An das deutsche Proletariat“ (Německému proletáři), 3. „Eigenthumswahn-sinn“ (Blouznivost majetková), 4. „An die deutschen Socialisten“ (Německým socialistům), 5. „Wozu noch mehr Papier“ (K čemu ještě papíru), 6. „An unsere Brüder in den Kasernen“ (Našim bratřím v „kasárnách“), 7. „Die Zeiten sind schlecht“ (Časy jsou zlé), 8. „Das Recht auf Revolution“ (Právo k revoluci)¹⁾, 9. „Was ist der Arbeiter?“ (Co jest dělník?).

¹⁾ Tento letací spis „Das Recht auf Revolution“ z Německa do Rakouska pašovaný byl ve Vídni v prvních dnech měs. září 1880. úřady dostižen a zabaven. („Dělnické Listy“ čís. 18. ze dne 15. září 1880. v Praze.)